

УДК 336.77

Л. Я. Бублик,
аспірант кафедри фінансів, кредиту та страхування,
Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ЕФЕКТИВНІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА СПОЖИВЧОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

L. Bybluk,
Postgraduate student of the Department of Finance, Credit and Insurance
Lviv Trade and Economic University

THE EFFECTIVENESS OF THE IMPLEMENTATION OF THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF REGULATION OF CREDIT ACTIVITY IN THE CONSUMER MARKET OF UKRAINE

У рамках наукової роботи досліджувалась проблема розробки та введення в дію ефективного організаційно-економічного механізму державного регулювання кредитної діяльності на споживчому ринку України. Визначено цільові орієнтири ведення ефективного регулювання ринку споживчого кредитування в особі держави. Зазначено, що захист фінансових інтересів громадян державними органами влади та створення і введення в дію регулятивних інструментів, здатні покращити якість споживчого кредитування в Україні. Розглянуто та охарактеризовано рівні державного регулювання споживчого кредитування в Україні. Проаналізовано динаміку темпів зростання простроченої заборгованості у порівнянні з темпами зростання кредитного портфеля банків України за період 2007—2016 років. Подано елементний склад організаційно-економічного механізму державного регулювання кредитування споживчого ринку України. Здійснено структурування напрямів реалізації стратегічних цілей державного регулювання споживчого кредитування держави.

Within the limits of this scientific work the problem of development and introduction of effective organizational and economic mechanism of state regulation of credit activity on the consumer market of Ukraine was investigated. Target benchmarks for effective regulation of the consumer lending market, in the face of the state, are defined. It is specified that the protection of the financial interests of citizens by the state authorities and the creation and introduction of regulatory instruments, are capable of improving the quality of consumer lending in Ukraine. The levels of state regulation of consumer lending in Ukraine are considered and characterized. The dynamics of the growth rate of overdue debts in comparison with the growth rates of the loan portfolio of Ukrainian banks for the period of 2007—2016 has been analyzed. The elemental composition of the organizational and economic mechanism of state regulation of crediting of the consumer market of Ukraine is presented. The structure of the directions of realization of the strategic goals of state regulation of consumer lending to the state was carried out.

Ключові слова: кредит, механізм кредитування, споживче кредитування, державне регулювання, організаційно-економічний механізм.

Key words: credit, lending mechanism, consumer lending, state regulation, organizational and economic mechanism.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

Необхідність існування дієвого організаційно-економічного механізму регулювання кредитування є запорукою стабільного розвитку споживчого ринку будь якої держави. Останні роки в Україні відзначені активним розвитком законодавства, що регулює кредитні відносини на ринку товарів та послуг, які спрямовані на впорядкування економічної активності та забезпечення виконання завдань і функцій держави. За цих умов особливого значення набуває аналіз організаційно-економіч-

ного механізму здійснення споживчого кредитування впродовж останнього десятиліття, без якого є неможливим ефективне реформування законодавства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню та розробці ефективного механізму реалізації державного регулювання кредитної діяльності на споживчому ринку, присвячено значну кількість праць українських і зарубіжних науковців, серед яких: Ю. Куликов, О. Кузьмак, А. Примостка, В. Роуї, С. Лепех,

С. Хайлук, В. Васюренко, В. Вікулов, В. Корнєєв, Н. Куршаков, В. Севрук, А. Соколова, І. Безклубий, С. Харіс, Є. Хенсен, А. Череп, Г. Шемшученко та інші. Однак, незважаючи на значну кількість досліджень цієї теми, в економічній літературі відсутній цілісний теоретико-методологічний підхід до формування та розробки ефективного економічно-організаційного механізму державного регулювання споживчого кредитування.

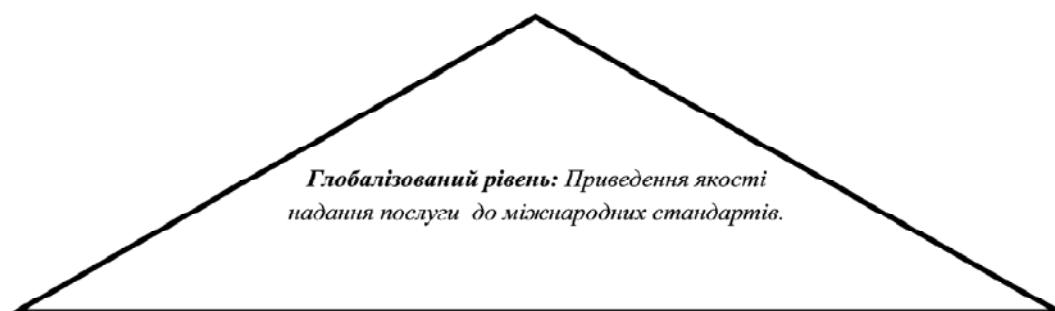
ЦІЛІ СТАТТІ

Розробка ефективного організаційно-економічного механізму регулювання кредитної діяльності на споживчому ринку України, результатом реалізації якого стане пошкваллення споживчого кредитування населення держави.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основною метою функціонування механізму регулювання споживчого кредитування є створення сприятливих умов для стабільного розвитку кредитування населення в Україні, підвищення конкурентоздатності українських фінансово-кредитних установ та здійснення постійного моніторингу за їх діяльністю на вітчизняному ринку товарів та послуг. Цільовими орієнтирами ведення ефективного регулювання ринку споживчого кредитування, в особі держави виступають:

1. Інституційний розвиток процесу удосконалення законодавчого та нормативного регулювання споживчого кредитування в Україні — оскільки здійснення правового регулювання досліджуваних відносин, основною метою якого є за-

- Завдання:**
1. Удосконалення законодавчого забезпечення відносин споживчого кредитування в Україні.
 2. Стимулювання розвитку вітчизняних кредитних організацій у відповідності до міжнародних стандартів.
 3. Розвиток науково-дослідних програм покращення якості надання послуги споживчого кредитування.

Макрорівень: *Нагляд та контроль за економічною діяльністю пов'язаною із відносинами споживчого кредитування на теренах України.*

- Завдання:**
1. Захист прав споживачів послуги споживчого кредитування.
 2. Створення конкурентного середовища на ринку споживчого кредитування.
 3. Пошук джерел фінансування процесу державного регулювання.
 4. Створення системи ефективного інформаційного забезпечення

Мікрорівень: *Нагляд та контроль за економічною діяльністю фінансово-кредитних установ України*

- Завдання:**
1. Забезпечення кадровим персоналом в сфері законодавчого та нормативного регулювання.
 2. Підвищення конкурентоспроможності українських фінансово-кредитних установ.
 3. Сприяння збільшенню капіталізації банківських та небанківських кредитних установ.
 4. Вдосконалення системи раннього реагування та попередження внутрішніх кризових явищ.

Рис. 1. Рівні державного регулювання споживчого кредитування в Україні

Рис. 2. Елементний склад організаційно-економічного механізму державного регулювання кредитування споживчого ринку України

хист прав споживачів та створення конкурентоздатного внутрішнього ринку споживчого кредитування, сприятиме одноосібному встановленню державою правил та норм здійснення суб'єктами означених вище відносин їх діяльності.

2. Стабільний розвиток та економічне зростання обсягів споживчого кредитування в Україні — дозволить відновити довіру до фінансового сектору країни загалом. Передумовою означеного процесу виступає збільшення доходів громадян України, що призведе до зростання платоспроможного попиту та популяризації послуги споживчого кредитування.

3. Захист прав та безпеки споживачів послуги споживчого кредитування — гарантуватиме державний нагляд та контроль за дотриманням законодавчих та нормативних актів під час консультування, надання та обслуговування фінансово-кредитними установами послуги споживчого кредитування населення.

4. Забезпечення фінансової, соціальної та політичної стабільності є фундаментальним цільовим вектором ефективного регулювання ринку споживчого кредитування.

Вважаємо, що захист фінансових інтересів громадян державними органами влади та створення і введення в дію регулятивних інструментів, здатні покращити якість споживчого кредитування в Україні (рис. 1).

Враховуючи те, що механізм державного регулювання споживчого кредитування, з нашої точки зору, включає в себе такі елементи, як: суб'єкти, об'єкти, методи, форми, функції та цільові орієнтири, побудуємо систему означеного вище механізму (рис. 2).

Сучасний стан споживчого ринку та ринку споживчого кредитування виокремив ряд проблем, визначив необхідність постійного державного контролю, регулювання та нагляду за процесами здійснюваними на означених рин-

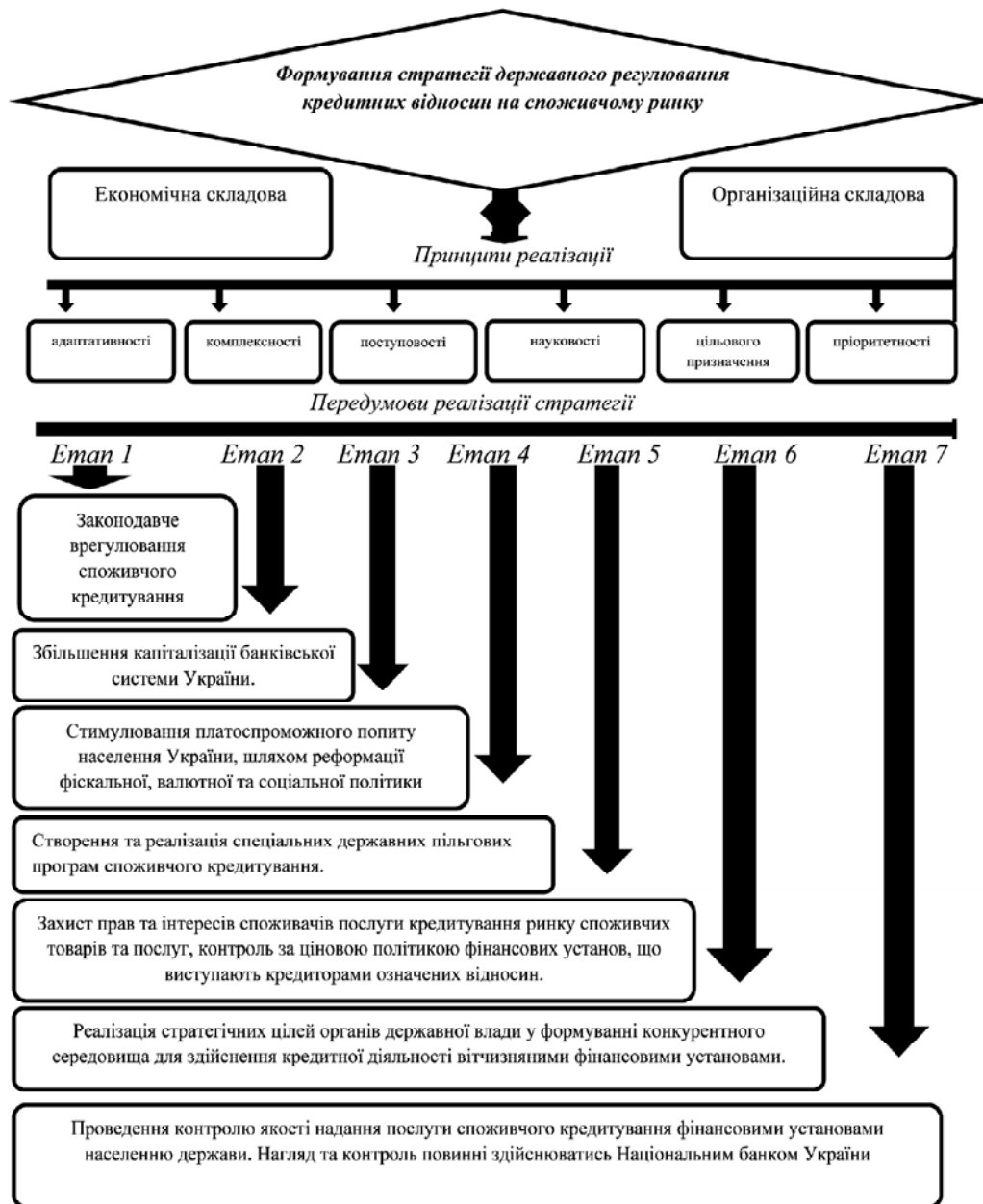

Рис. 3. Формування стратегії розвитку організаційно – економічного механізму державного регулювання споживчого кредитування України

ках. До переліку проблем відносимо: економічну, соціальну та політичну нестабільність, значну тінізацію економіки держави, збільшення рівня інфляції в Україні, щорічне зниження рівня життя населення, низьку якість кредитних портфелів фінансових установ, через значне збільшення обсягів простроченої заборгованості, зниження реальних доходів населення, високу вартість користування позикою, що робить споживче кредитування недоступним для населення України.

Означені вище проблеми зумовили необхідність розробки та впровадження в дію стратегії розвитку організаційно-економічного механізму державного регулювання споживчого кре-

дитування в Україні. Процес формування цієї стратегії включає сім етапів (рис. 3), та здійснюється згідно з такими принципами:

1. Адаптивності — стратегія розвитку державного регулювання є довготерміновим економічним явищем, а економіко-політична ситуація в країні є мінливою, тому вона повинна бути гнучкою, із можливістю застосування за будь-яких умов.

2. Комплексності — даний принцип передбачає врахування соціальних, економічних, політичних, організаційних та методологічних аспектів відносин споживчого кредитування при розробці стратегій державного регулювання.

Таблиця 1. Структуризація напрямів реалізації стратегічних цілей державного регулювання споживчого кредитування в Україні

<i>Вид стратегії</i>	<i>Напрямок реалізації</i>	<i>Способи досягнення поставленої стратегічної цілі</i>
<i>Стратегія підвищення конкурентоздатності</i>	Формування конкурентного середовища із вітчизняних фінансово-кредитних установ	1. Надання доступу до державних коштів якомога більшої кількості українських фінансових установ. 2. Встановлення законодавчо визначених обмежень цінової політики фінансово – кредитних інституцій і натомість стимулювання використання ними різноманітних інструментів для підвищення власної конкурентоздатності
<i>Стратегія стабілізації</i>	Забезпечення стабільності ціни за користування послугою споживчого кредитування	1. Підвищення ефективності функціонування вітчизняного ринку споживчих товарів та послуг, шляхом збільшення попиту на товари українських виробників, через зменшення ціни за користування послугою їх кредитування. 2. Ведення політики цінової стабілізації
<i>Стратегія захисту</i>	Гарантування безпеки та законодавчого захисту кредиторів та кредиторів на ринку споживчого кредитування	1. Удосконалення інституційного базису державного регулювання споживчого кредитування України, із детальним описом прав та обов'язків усіх учасників відносин споживчого кредитування, із якомога меншою кількістю винятків, що гарантуватиме законодавчий захист та економічну безпеку фінансово-кредитним установам і населенню держави
<i>Стратегія стимулююча</i>	Створення регуляторів, здатних спрямовувати соціально-економічні процеси на ринку споживчого кредитування у необхідне органам державної влади русло	1. Стимулювання платоспроможного попиту населення України. 2. Ведення ефективної фінансової політики. 3. Створення та реалізація спеціальних програм споживчого кредитування для різних верств населення держави. 4. Ведення ефективної валютної політики
<i>Стратегія соціальної орієнтації</i>	Державне регулювання соціально-економічних відносин, що виникають між учасниками ринку споживчого кредитування	1. Збільшення доходів громадян України призведе до зростання обсягів споживчого кредитування та відкриє доступ до одержання суспільних благ з відстрочкою платежу за них

3. Цільового призначення — встановлює вимогу визначення стратегічних цілей, які достовірно та чітко забезпечать вирішення завдань поставлених перед організаційно-економічним механізмом державного регулювання споживчого кредитування.

4. Поступовості — передбачає неухильне збільшення рівня розвитку та прогресу державного регулювання досліджуваних відносин.

5. Пріоритету права над економікою — розробка зазначеної стратегії розвитку, повинна підтверджувати верховенства права та законодавства України над нерегульованими та непередбачуваними економічними процесами держави.

6. Науковості — вимагає об'єктивного трактування причинно-наслідкових зв'язків, законів, термінів, теорем та правил, що повністю відповідають сучасному рівню розвитку економічної науки.

Виявлені нами проблеми ефективного функціонування розвитку організаційно-економічного механізму державного регулювання споживчого кредитування України призвели до необхідності введення в дію концептуально-модернізованих стратегій реалізації регулювання досліджуваних відносин, повний перелік яких представлено у таблиці 1.

Зроблений аналіз виявив те що, однією з основних перешкод для ефективного функціонування економічно-організаційного механізму споживчого кредитування є неповернення позичальником отриманих коштів. Кожна бан-

ківська установа незалежно від якості кредитного портфеля, адекватності кредитної політики, способів та методів управління кредитним ризиком, якості та точності оцінки платоспроможності та кредитоспроможності позичальника, або ж незалежно від економічної ситуації в країні стикається з неповерненням наданих нею кредитів.

На жаль, в українському законодавстві та нормативно-правових актах НБУ немає визначення проблемного кредиту, що і є причиною самостійного встановлення критеріїв визначення проблемної заборгованості та методів роботи з позичальниками по її стягненню. Ми погоджуємось з трактуванням поняття "проблемного кредиту", наданого Базельським комітетом із банківського нагляду, який описує: проблемний кредит — це кредитний продукт, за яким є істотні порушення строків виконання зобов'язань перед банком, істотне погіршення фінансового стану боржника, істотне погіршення якості чи повна втрата забезпечення [5].

Погіршення якості кредитних портфелів українських банків пов'язане із зростанням проблемної заборгованості за кредитами. Остання, у свою чергу, була сформована як під впливом макроекономічних чинників, так і в результаті відсутності ефективних систем ризик-менеджменту в українських банківських установах [5].

Проаналізуємо, динаміку темпів зростання обсягів кредитного портфелю банків України

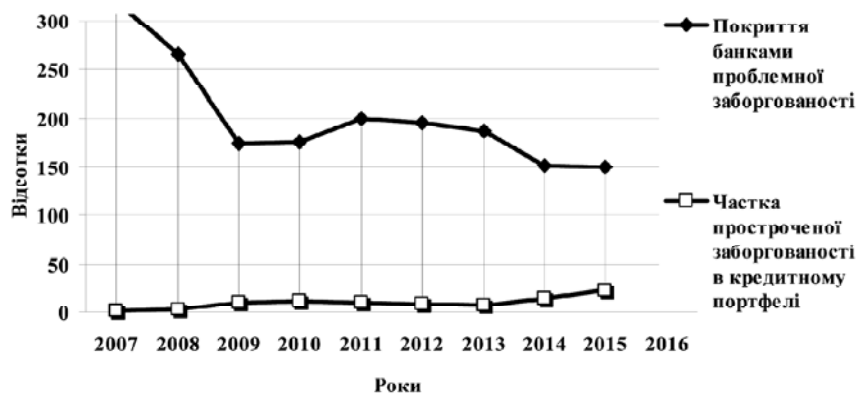

Рис. 4. Динаміка зміни відсотку покриття банками України проблемної заборгованості та частки такої заборгованості в кредитному портфелі за період 2007—2016 років

та простроченої заборгованості по ньому, темп приросту простроченої заборгованості за 2008 рік склав 188,8%, оскільки обсяг проблемних кредитів у 2007 році був рівний всього 6,3 млрд грн, а у 2008 році цей показник виріз до 18,2 млрд грн. Негативна тенденція різкого зростання обсягу проблемної заборгованості простежувалась і у 2009 році, коли її кількість складала 70,3 млрд грн. Протягом усіх наступних років кількість проблемної заборгованості збільшувалась значними темпами. Так, у 2010 році частка простроченої заборгованості в кредитному портфелі складала 11,2%. Саме тоді банківська кредитна система почала активну боротьбу з проблемною заборгованістю, результатом якої стала стабілізація даного показника протягом трьох наступних років, у 2013 році темп приросту проблемної заборгованості склав -3,3%, а частка простроченої заборгованості в кредитному портфелі займала лише 7,7%. Але незважаючи на зусилля банківського сектору, криза 2014 року призвела до значного обсягу зростання проблемних кредитів і вже у 2015 році їх питома вага у кредитному портфелі складала 22,1%. Рекордно низьким протягом всього періоду є і відсоток покриття банками проблемної заборгованості у 2015 році, він склав 150,6% (у 2007 році цей показник був рівним 319,9%).

Таку ситуацію пояснюємо різким спадом економіки, девальвацією гривні, високими темпами інфляції, а також низьким рівнем платоспроможності населення, що призвело до стримування видачі банками нових споживчих кредитів і поставило перед ними завдання покриття заборгованості за наданими раніше кредитами на територіях зони АТО та в АР Крим.

Розглянемо динаміку зміни відсотку покриття банками України проблемної заборгованості та частки такої заборгованості в кредитному портфелі за період 2007—2016 років

за допомогою графічного зображення рисунку 4.

Слід зазначити, що дані рейтингових агентств, як світових, так і національних щодо оцінювання рівня проблемних кредитів істотно відрізняються від офіційної статистики НБУ і визначаються в межах від 20% до 50% [4]. Такі розбіжності у показниках зумовлені різними методичними підходами, наприклад НБУ не враховує реструктуровані і пролонговані кредити, які також є проблемними [1, с. 38]. Результати оцінювання рівня проблемних кредитів представлені у дослідженнях таких міжнародних рейтингових агентств, як "Moody's", "Standart & Poor's" і "Fitch Ratings".

Серед національних агентств можна виділити "Кредит-Рейтинг" та Асоціацію учасників колекторського бізнесу в Україні (АУКБ). Так, за даними агентства "Moody's" частка проблемних кредитів у 2014 році становила 35% від загального обсягу кредитного портфеля банків [1].

За інформацією агентства "Fitch Ratings" частка проблемних кредитів у вітчизняній банківській системі коливається в межах від 40 до 45% від загальної суми кредитів [3]. За оцінками Асоціації учасників колекторського бізнесу в Україні нині частка проблемних кредитів у загальному обсязі виданих в Україні позик сягає 20—30%. За підрахунками агентства "Кредит-Рейтинг" за останній рік частка простроченої заборгованості за кредитами зменшилася з 36 до 30% у портфелі юридичних осіб та з 50 до 40% у портфелі фізичних осіб [4].

Оцінка рівня проблемних кредитів в банківській системі України НБУ, вітчизняними та міжнародними рейтинговими агентствами представлена у Додатку Т.

Отже, державне регулювання обсягів простроченої заборгованості, покладається на Національний банк України, адже саме він стандартизує вимоги до банків у частині формування резервів за кредитними операціями. Достовірність оцінювання НБУ реального стану проблемних кредитів викликає сумніви, адже під час дослідження нами були виявлені розбіжності в оцінках рівня проблемності кредитів, що зумовлює необхідність удосконалення методики оцінювання рівня проблемних активів загалом та кредитів зокрема. Офіційні дані про резерви під кредити не відображають повною мірою якість банківських кредитних портфелів,

оскільки менеджменту банків не вигідно визнавати існування проблемної заборгованості, оскільки згідно з нормативами НБУ, вона повинна покриватися адекватними резервами [2].

На основі вищесказаного, пропонуємо наступні заходи для підвищення ефективності реалізації організаційно-економічного механізму регулювання кредитної діяльності на споживчому ринку України:

— реалізація запропонованих в даній роботі стратегічних цілей покращення ефективності здійснення державного регулювання споживчого кредитування;

— розвиток стандартів споживчого кредитування, як інструменту регулювання в сфері вдосконалення методів оцінки ризиків та захисту прав позичальників;

— збільшення капіталізації банківської системи країни;

— удосконалення механізму здешевлення кредитів;

— забезпечення надійності банківської та фінансової системи через унеможливлення видачі кредитів споживачам з неналежною кредитоспроможністю;

— зменшення частки тінізації економіки держави; підвищення рівня життя населення; розроблення заходів для підвищення рівня доходів громадян України, що призведе до підвищення платоспроможного попиту населення країни;

— удосконалення інституційного базису відносин споживчого кредитування, шляхом внесення змін до Закону України "Про споживче кредитування";

— введення в дію модернізованого, запропонованого нами, механізму ефективного державного регулювання кредитування ринку товарів та послуг, який працюватиме на благо національної економіки, задля підвищення добробуту громадян України, а також максимізує позитивні ефекти й мінімізує ризики здійснення кредитної діяльності на вітчизняному ринку товарів і послуг.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Наслідком введення в дію оновленого організаційно-економічного механізму державного регулювання кредитної діяльності ринку товарів та послуг з втіленням зазначених нами заходів, стане поживлення споживчого кредитування населення, що в свою чергу забезпечить сталий розвиток економіки України. Реалізація запропонованих нами стратегічних цілей державного регулювання, серед яких стратегії соціальної орієнтації, захисту, стимулювання, стабілізації та підвищення кон-

курентоздатності споживчого ринку України, стимулює формування конкурентного середовища із українських фінансово-кредитних установ, забезпечить гарантування безпеки та законодавчого захисту кредиторів та кредиторів на ринку споживчого кредитування, а також сприятиме поживленню вітчизняного споживчого виробництва, що призведе до економічної та соціально-політичної стабілізації в Україні.

Література:

1. Колісник М. Проблеми та перспективи функціонування бюро кредитних історій України / М. Колісник, О. Кобилицька // Науковий вісник НЛТУ України. — 2009. — № 19.2. — С. 208—219.

2. Крупка М.І. Оцінка обсягів та якості кредитного портфеля банків України / М.І. Крупка // БІЗНЕС ІНФОРМ. — № 11. — 2015. — С. 1—6.

3. Висока частка проблемних кредитів в активах банків збережеться ще кілька років — експерти [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2013/07/19/305649>

4. Мустафаєва Д. Тенденції і перспективи розвитку ринку проблемних активів банків України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.credit-rating.ua/ги/events/press-releases/13120>

5. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.imf.org>

References:

1. Kolisnyk, M. (2009), "The problem and prospects of the functionalization of the Bureau of Credit Histories of Ukraine", *Naukovyj visnyk NLTU Ukraine*, vol. 19,2, pp. 208—219.

2. Krupka, M.I. (2015), "Estimation of volumes and quality of loan portfolio of Ukrainian banks", *BIZNES INFORM*, vol. 11, pp. 1—6.

3. "A high proportion of problem loans in the assets of banks will continue for several years — experts", available at: <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2013/07/19/305649> (Accessed 24 October 2017).

4. Mustafaeva, D. "Trends and prospects for the development of the troubled assets market of Ukrainian banks", [Online], available at: <http://www.credit-rating.ua/hy/events/press-releases/13120> (Accessed 30 October 2017).

5. The official website of the International Validity Fund, available at: <http://www.imf.org> (Accessed 24 October 2017).

Стаття надійшла до редакції 13.11.2017 р.